

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת וישלח, תשס"ט
מספר 787

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

לא יעקב יקרא שמך עוד כי אם ישראל

לפרשת חייו של יעקב אבינו, הבכיר שבאבות, ולגלגולי קורותיו הסוערים מקדישה התורה שבע פרשיות בספר בראשית, הרבה יותר משהקדישה לשני אבותינו שקדמו לו – אברהם ויצחק (לאברהם שלוש פרשיות, וליצחק פרשה אחת). נראה שהסיבה העיקרית היא שפרשת חייו של יעקב אבינו הייתה מיוחדת במינה, חייו היו סוערים מאוד מרובי נפתולים וסיבוכים – הרבה יותר מחיי אבותיו.

על יעקב אבינו מעיד הכתוב שמנעוריו ניכר היה בו שהוא "איש תם ישב אהלים" (בר' כה: כז), מה שאין כן עשו אחיו, שהיה "איש ידע ציד איש שדה" (שם), היוצא אל החיים, חשוף למפגעים אך לומד גם להתמודד עמם. אשר ליעקב התם ויושב האוהלים היה אפשר לצפות שחייו יעברו עליו במנוחה ובשלווה, בטוב ובנעימים, וישכון בבטחה ובשקט כל הימים, אך כפי שאנו קוראים בשבע הפרשיות שמספרות עליו בספר בראשית, לא כן היה. כל ימיו היו רצופים צער ומכאובים, מאבקים בתוך ביתו ומאבקים עם סביבתו, והמנוחה והשלווה היו רחוקות ממנו והלאה.

עניין זה נוגע לא רק לתולדות חייו של יעקב האיש אלא גם ליעקב אבי אומתנו, על פי הכלל הרווח בספר בראשית כולו: "כל מה שאירע לאבות סימן לבנים"¹. תולדותיו של יעקב אבינו מסמלים גם את תולדות עם ישראל לדורותיו, זרעו של יעקב. לעניין זה נדרשו חכמינו במאמר אחד במסכת ברכות, ואלה דבריהם:

אמר רבי אבין הלוי: מאי דיכתיב 'יענף ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב' (תה' כ:ב), א-לוהי יעקב ולא א-לוהי אברהם ויצחק? מכאן לבעל הקורא שיכנס בעובייה של קורה.² ופירש רש"י שם:³ "כלומר יעקב שכל הבנים שלו, וטרח בגידולם יבקש עליהם רחמים".

על כמה מהמאבקים האלה, הנפתלים והסבוכים, קוראים אנו בפרשתנו, **פרשת וישלח**, אך ראשיתם כבר בפרשיות הקודמות – "תולדות" ו"ויצא". כבר נאמר לעיל שהתורה מגדירה את יעקב "איש תם ישב אהלים", ולפי מסורת חז"ל, מידתו של יעקב אבינו היא מידת האמת – "תתן אמת ליעקב" (מיכ' ז:כ). אך למרות זאת נאלץ איש האמת והתמימות לנקוט בדרכים נפתלות כדי לקבל את ברכת הארץ וברכת הזרע להן היה ראוי. על אותה דרך נפתלת מעיד יצחק אביו עצמו באמרו לעשו: "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך" (בר' כז: לה), אף שבאותה ברכה לא קיבל יעקב את ברכת הארץ והזרע. לאחר מכן מתארת התורה באלו דרכים נפתלות קיבל את שתי נשיו – רחל ולאיה, כשהוא צועק ללבן מנהמת לבו "ולמה רמיתני" (בר' כט:כה). הכתוב ממשיך ומספר לנו כיצד נולד יוסף מרחל אחרי מעשה הדודאים, כיצד נהג יעקב בלבן במעשה הצאן המקושרות והעטופות וכיצד נאלץ יעקב לגנוב את לבן ולברוח ממנו כדי לשוב לארץ ישראל.

¹ מדרש תנחומא לך לך, ט.

² בבלי ברכות סד ע"א.

³ שם ד"ה "שיאחז".

בפרשת וישלח נמשך סיפור עלילותיו של יעקב כשהוא מכין עצמו לפגישתו עם עשו אחיו ומתקין עצמו לדורון, לתפילה ולמלחמה. בין ההכנות לפגישה עם אחיו עשו ובין הפגישה עצמה מתואר המאבק של יעקב עם ה"איש" המסתורי שלפי פירוש חז"ל הוא "שרו של עשו".⁴ יעקב נאבק עמו "עד עלות השחר" (לב:כה), ויצא מן המאבק הזה כשהוא חבול וצולע על ירכו. לאחר מכן מתוארת הפגישה של יעקב עם עשו שהייתה רצופה בהכנעה ובהשפלה – "וישפחו ארצה שבע פעמים" (לב:ג) וכן פרידתו מעשו בצירוף הבטחה "יעבר-נא אדני לפני עבדו ואני אתנהלה לאטי... עד אשר-אבא אל-אדני שעירה" (שם, יד) – הבטחה שלא היה בדעתו לקיים. במהלך המאבק עם המלאך, אומר לו המלאך קודם פרידתו: "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם-ישראל פי-שירת עם-א-להים ועם-אנשים ותוכל" (לב:כט). חשוב מאוד להבין מה משמעות שינוי שמו של יעקב, שכן לא רק המלאך הודיעו על שינוי שמו, אלא גם לאחר מעשה שכס נתגלה לו אלוקים בשם זה ואמר לו: "לא-יקרא שמך עוד יעקב כי אם-ישראל" (לה:י). שני הפירושים המקובלים לשינוי שמו של יעקב לישראל הם פירושו של רש"י ופירושיהם של רמב"ן וספורנו. רש"י מפרש: "לא יאמר עוד שהברכות באו אליך בעקבה ובמרמה כי אם בשררה וגילוי פנים" (לב:כט), ורמב"ן וספורנו מפרשים שיעקב לא ייקרא עוד "יעקב" מלשון עקב ושפלות, אלא "ישראל" – לשון שררה וגדולה לעתיד לבוא.⁵ אך שבעים פנים לתורה, ואני מבקש להציע כאן עיון נוסף ומשמעות אחרת.

אילו כל המאורעות המסופרים כאן קרו לאדם מן השורה, הרי יכולים אנו לתאר לעצמנו באיזו קלות יכלו מעשים כאלו להפוך את לבו של האדם עד שלא יהיה צדיק תמים. וכבר ראינו שמעשים כאלה עשו לבן וגם עשו, ובכל זאת לבן נשאר לבן הארמי, ועשו נשאר עשו הרשע, ואילו יעקב אחרי הכול נשאר יעקב אבינו, "הבכיר שבאבות". על עניין גדול זה עמד המהר"ל מפראג בספרו גבורות ה':⁶

רבותינו ז"ל בחכמתם ידעו עניין לבן הארמי ובמה שהיה דבק ושהיה הפך אל יעקב, ומצד שהיו הפכים ביחד היה רוצה לאבד את הכל, וזהו שדרשו ז"ל ארמי אובד אבי וכו' ומאחר שהיה לבן מתנגד אל יעקב וכו' ולפיכך מעלה עליו הכתוב כאילו אבדו. אפשר למצוא רמז לכך בתפילתו של יעקב אחר מחזה הסולם המוצב ארצה וראשו מגיע השמימה: "אם-יהיה א-להים עמדי ושמרני בדרך הנה אשר אנכי הולך" (בר' כח: כ) ופירושו מפרשים: זהו שאמר דוד "שמרה נפשי פי-חסיד" (תה' פו:ב). ולכאורה אם הוא חסיד, אינו צריך לשמירה מיוחדת יותר מסתם אדם, אלא שחסיד מכניס עצמו בדרכים מסובכות וממריא למדרגות גבוהות לפנים משורת הדין, והיצר מפתהו "די לך במה שאסרה תורה", וזה צריך שמירה יתרה.⁷ בעולמנו זה, ששולטים בו עשו ולבן, אנו הולכים בדרכי יעקב אבינו שלימדנו להיות הולכי תמים ופועלי צדק ודוכרי אמת בלבבנו,⁸ אבל פעמים שעל כורחנו עלינו לעשות כמעשה עשו ולבן. וכותב מחבר הפירוש "ליקוטי אנשי שם" לספר בראשית:⁹

בעניין הוא דהנה המשורר הק' (=הקדוש) אמר 'עם-נבך תמכר ועם-עקש תתפל' (תה' יח: כז) ירצה, כי באותה מידה שרצה ה' לזכות את ישראל וכו' כן באותה מידה מצוה עלינו להתנהג בכל מיני ערמה ומרמה נגד רשעים, נחשים ערומים, תיתו טרף, אשר במחשך יערימו ויתכלו עלינו. וכמו שמצווה התורה עלינו 'לא תעמד על-דם רעף' (ויק' יט:טז) היינו שהחויב לעשות כמה תחבולות להציל את חברנו הטובע בנהר וכדומה, כן מצוות התורה 'הבא להרגך השכם להורגו' ולולא זה יהיה צדיק אובד בצדקו ורשע מאריך ברעתו וכו'.

הסיבוכים בחיי יעקב אבינו באו ללמדנו אורחות חיים, שבעולמנו זה המלא און ומרמה לפעמים אין מנוס, ואנו נאלצים ללכת בדרכי לבן הארמי ועשו הרשע ולהשיב לרשע רע כרשעתו, רק בהבדל אחד יסודי: לעולם, גם כשאנו נאלצים לעשות כמעשיהם, לא תמוש מנגד עיננו דמותו של

⁴ בראשית רבה עז, ג ורש"י בפירושו שם.

⁵ רמב"ן לבר' מו:ב וספורנו לבראשית לה:י.

⁶ רבי יהודה ליוואי בר' בצלאל (מהר"ל מפראג), גבורות ה' פרק נד (ירושלים תשנ"א), עמ' רלז.

⁷ וכעין זה פירש ר' ישראל יהושע טרונק מקוטנא בספרו **ישועות מלכו** (בתוך: **נפש חיה**, ירושלים תשכ"ה).

⁸ על פי תהלים טו: ב.

⁹ **פירושים מלוקטים מגדולי המפרשים** (חסר שם המלקט), פירוש אלשיך, פירוש השל"ה, פירוש "עקידת יצחק", פירוש "באר מים חיים", פירוש "אהל יעקב", נדפס במקראות גדולות, רב פנינים (ירושלים תשל"ב) לבראשית ל:לז.

יעקב אבינו, איש האמת, שגם כשנאלץ לעשות כמעשיהם לא הפך לבו להיות כמותם, ובפנימיותו נשאר הפכם של לבן ועשו, כדברי המהר"ל מפראג שהובאו לעיל. כך באין ברה צריך לנהוג בעולמנו זה, עד שיפציע שחר גאולתנו, כדברי המלאך ליעקב "שְׁלַחְנִי פִּי עֲלֵה הַשָּׁחַר". ועל תקופה זו, כשיהיה ה' אחד ושמו אחד, נתברך יעקב מפי המלאך, והסכים הקב"ה עמו כי "לא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שְׁמִי פִּי אִם-יִשְׂרָאֵל". באותם ימים לא יצטרך עוד יעקב לנהוג בעקבה ובמרמה אלא בשם "יִשְׂרָאֵל" יכונה, וכל הנהגתו תהיה של "הוֹלֵךְ תָּמִים וּפְעֵל צְדָק וְדָבָר אֱמֶת פְּלִכְבוֹ". ולימים אלו, שבהם תפציע שמשו של יעקב ותתגלה צדקתו, מייחלים אנו שיבואו ויגיעו בקרוב.

הרב ד"ר ירמיה מלחי
המחלקה לתלמוד

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>.
כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת:
listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב.

יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: sub parasha-l firstname lastname כאשר first-name ו- last-
- name הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.